

Anna Barwińska-Malajowicz

Uniwersytet Rzeszowski

GOTOWOŚĆ MIGRACYJNA STUDENTÓW PUBLICZNYCH SZKÓŁ WYŻSZYCH W POLSCE I NIEMCZACH NA PRZYKŁADZIE REGIONU PODKARPACIA ORAZ OSTWESTFALEN-LIPPE

Streszczenie: W części początkowej niniejszego artykułu przedstawiono terminologiczne rozważania na temat gotowości do wyjazdów zagranicznych oraz potencjału migracyjnego. Scharakteryzowano pojęcie ogólnego, prawdopodobnego i realnego potencjału migracyjnego. W dalszej części artykułu zaprezentowane zostały wybrane wyniki badań gotowości migracyjnej studentów publicznych szkół wyższych w Polsce i Niemczech na przykładzie regionu Podkarpacia oraz Ostwestfalen-Lippe.

Słowa kluczowe: migracje zarobkowe, gotowość migracyjna, potencjał migracyjny, studenci publicznych szkół wyższych, Rzeszów, Bielefeld.

1. Wstęp

Włączenie Polski w struktury Unii Europejskiej stworzyło nowe warunki w zakresie międzynarodowych przepływów siły roboczej. Polscy pracownicy zyskali możliwość udziału we wspólnym rynku pracy¹.

Wspólny rynek daje z jednej strony nieosiągalne wcześniej możliwości, z drugiej zaś stwarza wiele zagrożeń, zwłaszcza dla państw podlegających transformacji systemowej. Wśród korzyści wymienić można np. zmniejszenie zjawiska pracy nielegalnej, możliwość redukcji nadwyżki zasobów pracy w danym kraju przy założeniu, że siła robocza jest mobilna, a także jednoczesne jej efektywne „zagospodarowanie” w krajach, które mają problemy związane ze starzeniem się społeczeństwa oraz odczuwają niedostatek siły roboczej w różnych sektorach rynku pracy (szczególnie w zakresie prac negatywnie postrzeganych przez rodzimych pracowników), czy

¹ O pełnym uczestnictwie Polski we wspólnym rynku pracy można mówić, począwszy od 1 maja 2011 r., tj. od momentu zniesienia przez Austrię i Niemcy ostatnich regulacji przejściowych dotyczących swobodnego dostępu pracowników z ośmiu państw członkowskich UE, które przystąpiły do Unii w 2004 r.

w końcu sposobność uczestniczenia w cyrkulacji informacji i wiedzy. Natomiast do zagrożeń zaliczyć można m.in. tzw. drenaż mózgow (brain drain)², przy czym zaznaczyć należy, że współcześnie coraz rzadziej używa się tego pejoratywnego pojęcia, natomiast coraz częściej operuje się określeniami typu „cyrkulacja mózgow”/ „wymiana mózgow” (brain circulation/brain exchange)³. Wspomniane przeobrażenie od pojęcia „drenażu” do „cyrkulacji mózgow” wiąże się ściśle z faktem, że migracje osób wysoko wykwalifikowanych są obecnie czymś naturalnym, stanowiąc element procesów ekonomicznych i społecznych wynikających m.in. z procesu globalizacji oraz międzynarodowej integracji gospodarczej⁴. Specyficzną grupę wśród migrantów stanowią studenci oraz absolwenci szkół wyższych, zwłaszcza w fazie przejścia od szkoły wyższej do rynku pracy. W niniejszym opracowaniu przedstawione zostaną wybrane wyniki badań przeprowadzonych wśród studentów ostatniego roku publicznych szkół wyższych zlokalizowanych w stolicy Podkarpacia oraz największym mieście regionu Ostwestfalen-Lippe: Bielefeld. Jednym z celów przeprowadzonych badań było ustalenie poziomu skłonności do wyjazdów zagranicznych oraz analiza porównawcza gotowości migracyjnej studentów Rzeszowa i Bielefeld.

2. Rozważania terminologiczne

Obok przestrzennego wymiaru mobilności pracowników istotny jest również ten, który przejawia się w gotowości do zmiany miejsca pracy czy zamieszkania, zawodu, podnoszenia kwalifikacji zawodowych, czyli wymiar tzw. gotowości migracyjnej.

Gotowość migracyjną jednostki można zdefiniować jako postawę o charakterze deklaracyjnym, zdeterminowaną różnymi czynnikami społecznymi, politycznymi i ekonomicznymi, ukształtowaną na podstawie dokonanego uprzednio bilansu korzyści i kosztów podejmowanej decyzji. Gotowość migracyjna przejawia się w uznaniu przez jednostkę strategii migracyjnej za optymalną. W sytuacji gdy gotowości migracyjnej towarzyszą rzeczywiste możliwości migracyjne, forma deklaracji może przerodzić się w realną decyzję migracyjną⁵.

Od gotowości migracyjnej odróżnić należy potencjał migracyjny, dający się opisać w kategorii liczb, a odzwierciedlający liczbę osób, które chciałyby podjąć migrację z jednej lokalizacji do innej i jednocześnie mają ku temu możliwości

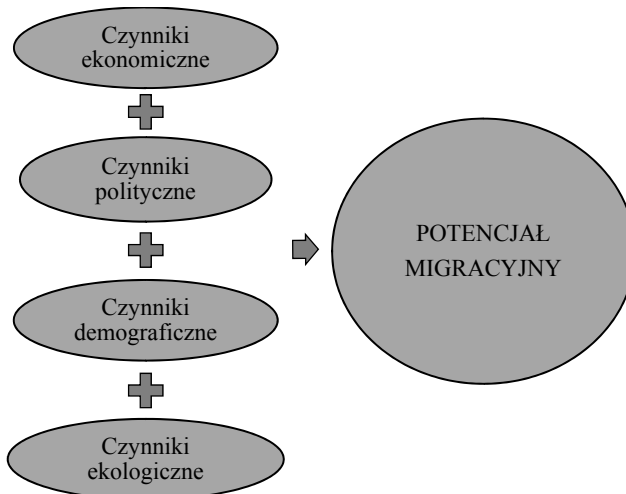
² P. Kaczmarczyk, M. Okólski, *Migracje specjalistów wysokiej klasy w kontekście członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Analiz i Strategii, Warszawa 2005, s. 44–46, 120–121.

³ P. Kaczmarczyk, *Czy Polsce zagraża „drenaż mózgow”?*, „Biuletyn Migracyjny”, Warszawa 2005, nr 3, s. 2.

⁴ P. Kaczmarczyk, J. Tyrowicz, *Migracje osób z wysokimi kwalifikacjami*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Biuletyn nr 3, Warszawa 2008, s. 7.

⁵ R. Riedel, *Emigrant w społecznym kontekście*, „Gazeta Sympozjalna”, Zakopane, maj 2007, nr 9.

(np. prawne, ekonomiczne)⁶. W literaturze zagranicznej⁷ znaleźć można podobne ujęcie kategorii potencjału migracyjnego. Pod pojęciem tym należy rozumieć osoby wyrażające chęć wyjazdu za granicę z danego regionu, według których pozostanie w obecnym miejscu zamieszkania związane jest z niemożliwością wypełnienia celów życiowych. W związku z powyższym migrują one w korzystnym dla nich momencie czasowym, wykorzystując różne drogi i działania, w regiony, gdzie perspektywy realizacji celów wydają się korzystniejsze. Potencjał migracyjny powstaje zatem w wyniku jakościowej rozbieżności uwarunkowań demograficznych, ekonomicznych, politycznych i ekologicznych pomiędzy regionem pochodzenia oraz regionem docelowym, wynikającej często z różnic rozwojowych. Współoddziaływanie wymienionych czynników określa potencjał migracyjny danego regionu (rys. 1).

Rys. 1. Determinanty potencjału migracyjnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie F. Mester, *Zuwanderungen in die Länder der Europäischen Union, Bestimmungsgründe, Folgen und migrationspolitische Implikationen*, Selbstverlag des Zentralinstitut für Raumplanung und des Instituts für Siedlungs- und Wohnungswesen der Universität Münster, Band 192, Münster 2000.

W jakim zakresie następuje potem rzeczywista migracja, zależy od indywidualnych motywacji i możliwości potencjalnych migrantów. Każdy proces migracyjny poprzedzony jest kalkulacją atrakcyjnych stron regionu docelowego oraz ewentualnych przeszkód czy strat wynikających z migracji. Jeśli w wyniku tych rozważań

⁶ Tamże.

⁷ S. Schmid (współpr. K. Borchers), *Vor den Toren Europas? Das Potenzial der Migration aus Afrika*, Forschungsbericht 7, Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, Nürnberg 2010, s. 8 i 13; Gabler Wirtschaftslexikon, <http://wirtschaftslexikon.gabler.de/> (data dostępu 15.03.2011).

przeważają korzyści, decyzja o migracji zostaje wprowadzona w życie. Pomiędzy potencjałem migracyjnym a rzeczywistą skalą migracji nie istnieje prosta zależność przyczynowa⁸.

Kategoria potencjału migracyjnego budzi pewne kontrowersje. Wyróżnić można dwie metody określenia potencjału migracyjnego: podejście modelowe (statystyczno-ekonometryczne) oraz podejście sondażowe. Oba wymienione sposoby pomiaru są związane z pewnymi wątpliwościami. W pierwszym przypadku dotyczą one założeń i kryteriów przyjmowanych w procesie tworzenia modeli zachowań migracyjnych oraz danych wykorzystanych do kalibracji modeli ekonometrycznych, natomiast w drugim przypadku pojawiają się trudności w ocenie stopnia wiarygodności deklaracji składanych przez respondentów. Wspomnieć należy, że kontrowersje te związane są jednocześnie z dużą rozbieżnością otrzymanyh wyników⁹.

W fazie konstrukcji narzędzia badawczego wykorzystanego w badaniach, w części dotyczącej określenia gotowości migracyjnej, oparto się na propozycjach H. Fassmanna i Ch. Hintermanna podanych w raporcie dokumentującym badania zorientowane na oszacowanie potencjału migracyjnego w państwach Grupy Wyszehradzkiej. Wyróżnili oni trzy rodzaje potencjału migracyjnego:

- ogólny,
- prawdopodobny,
- realny (rzeczywisty)¹⁰.

Przy szacowaniu ogólnego potencjału migracyjnego Fassmann i Hintermann brali pod uwagę osoby, które odpowiedziały twierdząco na pytanie, czy noszą się z zamiarem wyjazdu za granicę. Zaobserwowali, że w sferze wyłącznie deklaratywnej, gdy pytania dotyczyły ogólnego zainteresowania emigracją, około 1/5 respondentów z krajów Grupy Wyszehradzkiej opowiedziało się za wyjazdem do pracy za granicę na krótki okres.

Z kolei potencjał prawdopodobny tworzyli ci respondenci potencjału ogólnego, którzy pozyskali już pewne informacje na temat kraju emigracji, np. dotyczące potrzebnych dokumentów (np. pozwolenie na pracę i pobyt), możliwości i warunków zatrudnienia oraz zamieszkania, zaczęli uczyć się języka kraju docelowego, znają kogoś, kto pracuje bądź pracował w kraju, do którego się wybierają, skalkulowali koszty związane z takim wyjazdem czy też mają świadomość okoliczności, które wpłynęłyby w istotny sposób na podjęcie przez nich decyzji o emigracji, itp. Gdy zatem pytania odnosiły się do określenia podjętych rzeczywistych kroków w celu realizacji planów migracyjnych, chociażby tylko pozyskania pewnej wiedzy na te-

⁸ Tamże.

⁹ *Migracje zarobkowe polskiej młodzieży. Badania i analizy*, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Analiz Ekonomicznych i Społecznych, Warszawa 2004, s. 111–112.

¹⁰ K. Nowotny, R. Hierländer, *FAMO – Fachkräftemonitoring. Regelmäßige Erhebung des Angebots und des Bedarfs an Fachkräften in der Grenzregion Ostösterreichs mit der Slowakei. FAMO I: Migrations- und Pendelpotentiale in Wien und den slowakischen Grenzregionen zu Österreich*, Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung, Wiedeń 2009, s. 9.

mat kraju emigracji czy pozyskania świadomości dotyczącej różnych aspektów wyjazdu, poziom osób deklarujących gotowość do wyjazdu uległ znacznej redukcji.

Natomiast realny potencjał migracyjny stanowili tylko ci respondenci, którzy już przedsięwzięli konkretne działania związane z wyjazdem z kraju, np. podjęli starania o otrzymanie oficjalnego zezwolenia na pracę, otrzymali zapewnienie zatrudnienia za granicą czy też znaleźli już miejsce zamieszkania w kraju docelowym. W obszarze tak zdefiniowanej dalszej weryfikacji respondentów rzeczywisty potencjał migracyjny jeszcze bardziej się zmniejszył¹¹. Zastosowany algorytm pozwolił na sformułowanie wniosku, że deklaracyjny poziom gotowości emigracyjnej znacznie się różni od faktycznej realizacji planów emigracyjnych¹².

Przedstawione podejście potwierdza również przytoczone powyżej rozróżnienie między pojęciem deklaratywnej gotowości migracyjnej oraz decyzji migracyjnej.

Według M. Bittner i M. Hudler-Seitzberger do najczęściej stosowanych metod jakościowego oszacowania potencjału migracyjnego należą:

- metody ekonometryczne, stosowane na płaszczyźnie makro (np. modele gravitacyjne oraz szeregów czasowych), które w szacowaniu potencjału migracyjnego wykorzystują istniejące wskaźniki makroekonomiczne, czyli dane obiektywne, ale ze względu na brak możliwości inherencji nie biorą w sposób szczegółowy pod uwagę struktur społeczno-ekonomicznych migracji¹³;
- metody socjologiczne, na płaszczyźnie mikro (ankiety przeprowadzane w kraju pochodzenia emigrantów), które uwzględniają subiektywne postawy i zamiary potencjalnych migrantów, przy czym w celu zmniejszenia różnicy między deklarowaną gotowością migracyjną a rzeczywistym poziomem migracji pytania powinny w większości dotyczyć konkretnych działań podjętych przez potencjalnego migranta w związku z decyzją o wyjeździe z kraju¹⁴.

Pojęcie potencjału migracyjnego jest wykorzystywane ponadto do określenia zasobu wiedzy, możliwości, umiejętności, sprawności itp., jakie migranci mogą wnieść do kraju docelowego. Wyróżnić można trzy rodzaje kapitału, jakim dysponują migranci, a mianowicie:

- kapitał ekonomiczny – rozumiany jako środki finansowe, które migranci przywożą ze sobą,

¹¹ H. Fassmann, Ch. Hintermann, *Migrationspotential Ostmitteleuropa. Struktur und Motivation potentieller Migranten aus Polen, der Slowakei, Tschechien und Ungarn*, ISR-Forschungsbericht, Wien 1997.

¹² *Migracje zarobkowe polskiej młodzieży...*, s. 112–113.

¹³ M. Hudler-Seitzberger, M. Bittner, *Labourmarkt Monitoring (LAMO)-Arbeitsmarktmonitoring. Entwicklung, Anwendung und Validierung eines Monitoringinstrumentes zur regelmäßigen Beobachtung der Veränderungen am Arbeitsmarkt im Zuge der EU-Erweiterung. Zusammenfassende Projektdarstellung*, Paul Lazarsfeld Gesellschaft für Sozialforschung, Wien 2005, s. 9–11; I. Bastyr i in., *Folgen des Beitritts der Tschechischen Republik in die EU auf die Beziehungen mit Österreich mit der Orientierung auf den Beschäftigungsgrad, Arbeitsmarkt und Migration*, Praga 2001.

¹⁴ M. Hudler-Seitzberger, M. Bittner, wyd. cyt., s. 12.

- kapitał społeczny – jako sieć osób gotowych wspomóc migranta w kraju przyjmującym,
- kapitał kulturowy – znajomość języka kraju docelowego, jego kultury czy obowiązków w nim przepisów prawnych¹⁵.

Nie można określić stałej zależności między potencjałem migracyjnym a rzeczywistą skalą procesów migracyjnych. Nie istnieje potwierdzona empirycznie teoria wyjaśniająca, kiedy presja emigracyjna prowadzi rzeczywiście do emigracji¹⁶.

Zauważyć jednak należy, że pomimo konieczności rozróżnienia odrębności pojęcia gotowości migracyjnej oraz potencjału migracyjnego obie kategorie mają wspólny mianownik w postaci czynników determinujących ich kreację.

3. Gotowość migracyjna studentów publicznych szkół wyższych na przykładzie regionu Podkarpacia oraz Ostwestfalen-Lippe

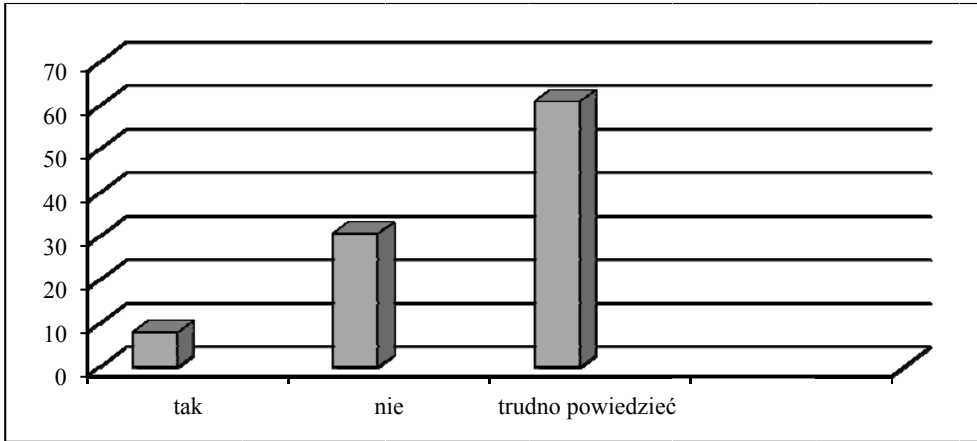
Główną ideą badań prowadzonych przez autorkę niniejszego artykułu jest zbadanie uwarunkowań rynku pracy absolwentów szkół wyższych w Polsce i Niemczech na przykładzie dwóch miast partnerskich: Rzeszowa i Bielefeld, a następnie porównanie szans i perspektyw zawodowych młodych wykształconych ludzi rozpoczynających swoje życie zawodowe w obu badanych regionach. Część pytań zamieszczonych w zastosowanym narzędziu badawczym dotyczyła gotowości migracyjnej studentów publicznych szkół wyższych w Rzeszowie i Bielefeld. Ze względu na stosunkowo szeroki zakres podjętych badań ograniczono się, jeśli chodzi o gotowość migracyjną, jedynie do uchwycenia wybranych uwarunkowań skłonności studentów do emigracji, które z kolei oddziałują na tworzenie tzw. wiarygodnego potencjału migracyjnego w badanej grupie. Niniejszy artykuł jest przyczynkiem do szerszych badań w tym obszarze.

Rzeszów

Studenci publicznych szkół wyższych w Rzeszowie zostali zapytani m.in. o to, czy wyjazd do pracy za granicę postrzegają jako jedyną szansę, żeby zarobić na swoje utrzymanie. Tylko ok. 8% rzeszowskich studentów odpowiedziało twierdząco, natomiast ok. 30% było przeciwnego zdania i zajęło stanowisko, że są inne możliwości utrzymania, niekoniecznie związane z zagraniczną emigracją zarobkową. Ponad połowa respondentów nie miała zdania na ten temat (ok. 61%). Taki rozkład odpowiedzi świadczy o niewielkiej skłonności rzeszowskich studentów do emigracji zarobkowej w kontekście postrzegania jej jako jedynej szansy na uzyskiwanie dochodów finansowych (rys. 2).

¹⁵ S. Schmid (współpr. K. Borchers), wyd. cyt., s. 14.

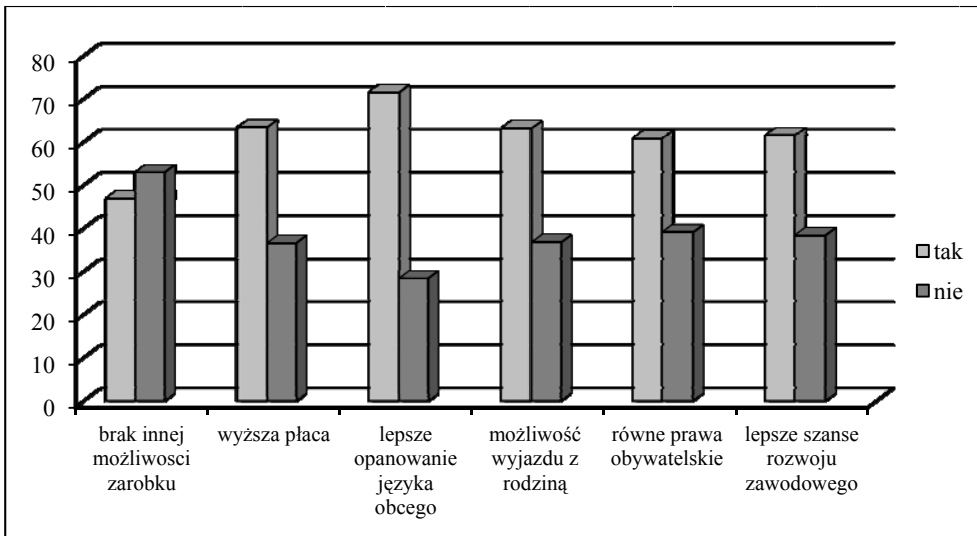
¹⁶ S. Angenendt, *Bevölkerungsentwicklung und politische Stabilität*, [w:] *Elektronisches Handbuch zum Thema Bevölkerung*, Berlin-Institut für Weltbevölkerung und globale Entwicklung 2006, http://www.berlin-institut.org/pdfs/Angenendt_Stabilitaet.pdf (data dostępu 19.03.2011).

Rys. 2. Czy wyjazd do pracy za granicę byłby dla Pana/Pani jedyną szansą, żeby zarobić na swoje utrzymanie? (rozkład odpowiedzi w %)

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Interesujący był również rozkład odpowiedzi dotyczących różnych okoliczności, w których respondenci zdecydowaliby się na wyjazd do pracy za granicę. Każdy z wariantów podanych w pytaniu należało ocenić twierdząco lub przecząco. Najmniejsza grupa respondentów uznała, że do emigracji zarobkowej skłoniłby ją brak

Rys. 3. W jakich okolicznościach zdecydowałby się Pan/Pani na wyjazd do pracy za granicę? (rozkład odpowiedzi w %)

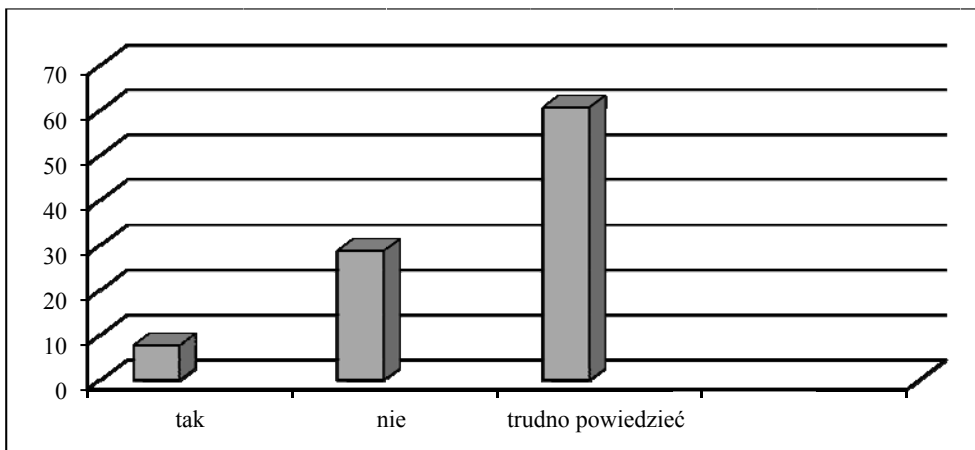
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

jakiegokolwiek innej możliwości zarobienia pieniędzy w kraju (ok. 47%), natomiast najczęściej osób zdecydowałoby się na emigrację zarobkową, mając na względzie możliwość lepszego opanowania języka obcego (ok. 72%). Ważne okazały się również takie okoliczności, jak sposobność otrzymania większego wynagrodzenia za granicą oraz możliwość wyjazdu z rodziną (po ok. 63%) (rys. 3).

Bielefeld

Rozkład odpowiedzi udzielonych na te same pytania przez studentów publicznych szkół wyższych w Bielefeld przedstawiał się w ogólnych zarysach podobnie jak w przypadku rzeszowskich studentów. Największe rozbieżności zaznaczyły się w przypadku wpływu możliwości otrzymania wyższego zarobku poza granicami kraju na podjęcie decyzji o emigracji zarobkowej.

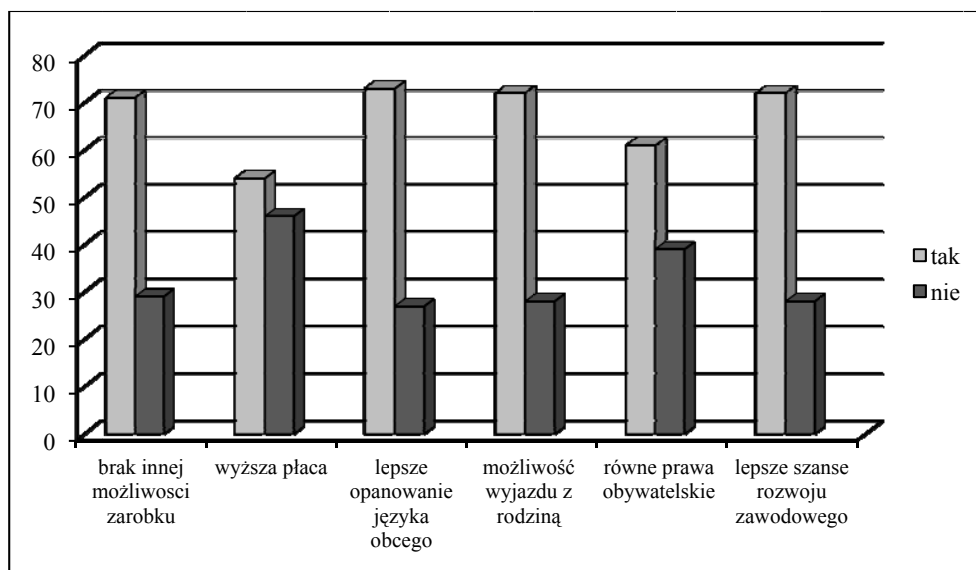
Tylko 7,7% studentów publicznych szkół wyższych w Bielefeld odpowiedziało twierdząco na pytanie, czy wyjazd do pracy za granicę byłby jedyną szansą, żeby zarobić na swoje utrzymanie, natomiast blisko 29% było przeciwnego zdania. Podobnie jak w przypadku studentów publicznych szkół wyższych w Rzeszowie, ponad połowa badanych w Bielefeld nie potrafiła zająć wyraźnego stanowiska w badanej kwestii (60,6%). Taki rozkład odpowiedzi świadczy o niewielkim poziomie gotowości migracyjnej studentów z Bielefeld (rys. 4).

Rys. 4. Czy wyjazd do pracy za granicę byłby dla Pana/Pani jedyną szansą, żeby zarobić na swoje utrzymanie? (rozkład odpowiedzi w %)

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Analiza rozkładu odpowiedzi na pytania dotyczące okoliczności, w których respondenci zdecydowałoby się na wyjazd do pracy za granicę, wykazała, że do najważniejszych okoliczności sprzyjających podjęciu decyzji o emigracji zarobkowej dla studentów z Bielefeld była chęć opanowania języka obcego (73%), możliwość wyjazdu z całą rodziną i perspektywa lepszych szans rozwojowych w kraju docelo-

Rys. 5. W jakich okolicznościach zdecydowałby się Pan/Pani na wyjazd do pracy za granicę? (rozkład odpowiedzi w %)

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

wym (po 72%). Ponadto ponad 2/3 respondentów stwierdziło, że zdecydowałoby się na emigrację zarobkową wówczas, gdyby nie było innej możliwości zarobku (71%). Najmniej respondentów, bo tylko nieco ponad połowa, wskazało na sposobność otrzymania większego wynagrodzenia za granicą jako warunek decydujący o podjęciu decyzji o wyjeździe z kraju (54 %) (rys. 5).

4. Podsumowanie

Mając na względzie opisane wcześniej różnice pomiędzy deklaratywnym charakterem decyzji o emigracji zarobkowej a rzeczywistą gotowością emigracyjną, otrzymane wyniki badań zweryfikowano na drodze konfrontacji z innymi badaniami¹⁷, w których analizie poddano oprócz deklaratywnej również realną stronę gotowości migracyjnej. Analiza wyników badań wskazuje, że poziom zarówno prawdopodobnego, jak i realnego potencjału migracyjnego tworzonego i przez rzeszowską społeczność studencką, i przez studentów uczelni z Bielefeld jest znacznie niższy od poziomowi deklaratywnego.

¹⁷ Na przykład z badaniami przeprowadzonymi przez G. Sygnowskiego, których wyniki zamieszczone zostały w: G. Sygnowski, *Gotowość migracyjna studentów państwowych szkół wyższych*, [w:] *Migracje zarobkowe polskiej młodzieży. Badania i analizy*, UKIE, Departament Analiz Ekonomicznych i Społecznych, Warszawa 2004.

Literatura

- Angenendt S., *Bevölkerungsentwicklung und politische Stabilität*, [w:] *Elektronisches Handbuch zum Thema Bevölkerung*, Berlin-Institut für Weltbevölkerung und globale Entwicklung, Berlin 2006, http://www.berlin-institut.org/pdfs/Angenendt_Stabilitaet.pdf.
- Bastyr I. i in., *Folgen des Beitritts der Tschechischen Republik in die EU auf die Beziehungen mit Österreich mit der Orientierung auf den Beschäftigungsgrad, Arbeitsmarkt und Migration*, Praga 2001.
- Fassmann H., Hintermann Ch., *Migrationspotential Ostmitteleuropa. Struktur und Motivation potentieller Migranten aus Polen, der Slowakei, Tschechien und Ungarn*, ISR-Forschungsbericht, Wien 1997.
- Hudler-Seitzberger M., Bittner M., *Labourmarkte Monitoring (LAMO)-Arbeitsmarktmonitoring. Entwicklung, Anwendung und Validierung eines Monitoringinstruments zur regelmäßigen Beobachtung der Veränderungen am Arbeitsmarkt im Zuge der EU-Erweiterung. Zusammenfassende Projektdarstellung*, Paul Lazarsfeld Gesellschaft für Sozialforschung, Wien 2005.
- Kaczmarczyk P., *Czy Polsce zagraża „drenaż mózgów”?*, „Biuletyn Migracyjny”, Warszawa 2005, nr 3.
- Kaczmarczyk P., Okólski M., *Migracje specjalistów wysokiej klasy w kontekście członkostwa Polski w Unii Europejskiej*, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Analiz i Strategii, Warszawa 2005.
- Kaczmarczyk P., Tyrowicz J., *Migracje osób z wysokimi kwalifikacjami*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Biuletyn nr 3, Warszawa 2008.
- Migracje zarobkowe polskiej młodzieży. Badania i analizy*, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Departament Analiz Ekonomicznych i Społecznych, Warszawa 2004.
- Nowotny K., Hierländer R., *FAMO – Fachkräftemonitoring. Regelmäßige Erhebung des Angebots und des Bedarfs an Fachkräften in der Grenzregion Ostösterreichs mit der Slowakei. FAMO I: Migrations- und Pendelpotentiale in Wien und den slowakischen Grenzregionen zu Österreich*, Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung, Wiedeń 2009.
- Riedel R., *Emigrant w społecznym kontekście*, „Gazeta Sympozjalna”, Zakopane, maj 2007, nr 9.
- Schmid S. (współpr. K. Borchers), *Vor den Toren Europas? Das Potenzial der Migration aus Afrika*, Forschungsbericht 7, Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, Nürnberg 2010.

READINESS TO MIGRATE OF THE STUDENTS OF PUBLIC UNIVERSITIES IN POLAND AND GERMANY ON THE EXAMPLE OF PODKARPACKIE AND OSTWESTFALEN-LIPPE REGIONS

Summary: The first part of this article contains terminological analysis of the readiness to migrate and the migration capabilities. The general, probable and real migration potential is characterized. The next part describes chosen results of research of the readiness to migrate of students of public universities in Poland and Germany on the example of Podkarpackie and Ostwestfalen-Lippe regions.

Keywords: income migrations, migration readiness, migration potential, public universities' students, Rzeszów, Bielefeld.